

VYROVNÁVÁNÍ SE S MYŠLENKOVÝM A ŽIVOTNÍM ODKAZEM BONAVENTURY BOUŠE

CTIRAD V. POSPÍŠIL

Recenzní studie k monografii: Vojtěch Novotný.

„Běda církvi...“ *Bonaventura Bouše burcuje*.

Praha: Karolinum, 2011. 611 s.

ISBN 978-80-246-2009-1

Pozorná četba monografie avizované v podtitulu tohoto příspěvku ve mně rozehrála celou řadu pomyslných strun, neboť na první pohled až pohoršlivé provokace obsažené v díle Bonaventury Bouše (16. 5. 1918 – 16. 4. 2002) představují vskutku nesnadnou výzvu ke zpracování nejenom na rovině akademické, ale především na rovině personální, spirituální a existenciální. Z uvedeného důvodu v následující recenzní studii nepůjde pouze o prezentaci a hodnocení obsahu daného díla, nýbrž zejména o zvýraznění aktuality tohoto myšlenkového odkazu a o nástin vyrovnávání se s poselstvím, které je v Novotného díle obsaženo, a to ze strany dogmatického teologa, který by podle Boušova hodnocení měl patrně patřit mezi ty, kdo evangelium zvětčují a uzavírají do pevných a namnoze „vyčpělých“ definic. Bylo by ale omylem urážet se, neboť je evidentní, že bratr Bonaventura nás tu varuje před riziky, s nimiž nezápolit by zavanělo zradou na Ježíšově evangeliu.

Bouše je pro mne rovněž bratrem františkánem, s nímž jsem měl zakázáno se v době totality stýkat; bratrem, o němž se v provincii říkalo, že není pro život ve společenství, že si jde tvrdohlavě a v jistém ohledu svévolně svou vlastní cestou, že setkání s ním by nám mladým ve formaci mohlo neprospěť, že bychom se navíc vystavovali mnoha zbytečným rizikům spjatým s jeho členstvím v Chartě 77.¹ Byla to sice dobře míněná, leč určitě krátkozraká odůvodnění zákazu, který

¹ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad V. Bonaventura Bouše – nepohodlný muž bolesti. *Teologický sborník: ekumenický čtvrtletník pro teologii* 1999, roč. 5, č. 1, s. 8–9, zde s. 9. Srov. NOVOTNÝ, Vojtěch. *Běda církvi*, s. 179.

jsem na základě řeholní poslušnosti respektoval. Těmito a jinými zá-
povědmi vytvořený „formační skleník“ ovšem rozhodně nenesl právě
„sladké ovoce“, neboť určitě zapříčinil nejen u mne určité zpoždování
v osobnostním zrání a také značné ochuzení na rovině teologické for-
mace i celkového rozhledu. Dnes už také dobře vím, že v pozadí dobře
míněných omezení stálo nepochybně rovněž to, co lze definovat jako
parcelování moci nad druhými osobami, které by mohl oslovit někdo
jiný než zakazující velký otec. Zakazovatelé tak v zásadě potvrzovali
to, co Bouše na církvi tak ostře kritizoval, totiž totalizaci, která nebyla
tak zcela nepodobná tomu, co se odehrávalo v tehdejší společnosti. Jak
dokládají dějiny české františkánské provincie, osud těch, kdo výraz-
ně překročili průměr, v daném bratrském společenství nebýval právě
snadný, což se netýká jen bratra Bonaventury, ale ve větší či menší
míře i řady jiných.² Vyrovnávání se s myšlenkovým odkazem tohoto
velmi zajímavého a církevním společenství namnoze ostrakizovaného
muže³ je pro mne tedy záležitostí po výtce osobní a chápu to vše jako
dodatečný virtuální dialog s bratrem Bonaventurou i jako splátku sta-
rého dluhu nejenom za sebe, ale i za své tehdejší spolubratry.

Nejprve tedy zasadíme dílo kolegy Novotného do širšího kontextu
bádání na poli dějin české teologie. Následně společně přistoupíme ke
kritické prezentaci úvodu a prvních dvou částí monografie představi-
tele pražské Katolické teologické fakulty UK a zakladatele Centra dějin
české teologie. Poté se zamyslíme hlouběji nad závěrem druhé části
a pokusíme se vyrovnat s Boušovými námitkami namířenými proti
dogmatické teologii jako takové. Konečně se odvážím nastínit hlavní
důvody aktuálnosti nesnadného odkazu Bonaventury Bouše v součas-
nosti a zřejmě i v budoucnu, protože určitá konstitutivní napětí pro-
vázejí Boží lid jak celými partikulárními dějinami spásy, tak druhou
velkou epochou univerzálních dějin spásy, jíž je doba Kristovy církve.

² Srov. např. VENTURA, Václav. *Jan Evangelista Urban. Život a dílo*. Brno: CDK, 2000. Z vlastní zkušenosti mohu jmenovat další, kdo byli odsunuti na okraj a po zkušenos-
tech ne právě blahých ani neusilovali o změnu této své pozice. Vykonali tak mnohé
pro církve, leč provincie z toho prospěch z vlastní viny mít ani nemohla. Jedná se
kupříkladu o otce Řehoře Marečka, Aloise Moce a další.

³ Mohu dosvědčit, že církvi oddaný muž, jakým byl Oto Mádr, bratra Bonaventuru
v druhé polovině devadesátých let v našem přímém rozhovoru hodnotil ne právě
lichotivě jako „sebestředného hledače popularity v určitých kruzích“, zároveň ale
vůči jeho osobě projevoval určitou blahosklonnost a pochopení. I toto svědectví je
třeba brát v potaz, protože kolega Mádr byl vnitřně hluboce pravdivý člověk. Jestliže
se vyjádřil uvedeným způsobem, pak to znamená, že přesně tak se mu Bouše jevil.
Na názorové rovině byl podle Mádra Bouše přemrštěně pokrokářský a výrazně inkli-
noval k náhledům pocházejícím z oblasti protestantské teologie.

1. Zasažení monografie do kontextu bádání v oblasti dějin české katolické teologie

Ačkoliv dějiny v širším slova smyslu současné české katolické teologie bez stínu pochybnosti začínají v době národního obrození, tedy na počátku tak zvaného „dlouhého 19. století“ (1789–1918), jejich vědecké zkoumání ve vlastním slova smyslu začíná až po roce 1990, zejména pak v prvním desetiletí jedenadvacátého století. Řečeným však nemíním tvrdit, že by se v minulosti nepodniklo nic pro pomyslné vyztužení historické paměti v oblasti dějin české katolické teologie zejména na poli bibliografie.⁴ Měl-li bych v dané souvislosti zmínit nejmarkantnější průvodní znak české katolické teologie v posledních dvou staletích, pak mi bohužel nezbývá než konstatovat, že čeští katoličtí teologové jen zřídka odkazovali na díla svých českých kolegů a že mladší generace se příliš nezaobíraly tím, co vytvořily generace předchozí.⁵ Lze tedy hovořit o chronické neznalosti dějin vlastního oboru v českém prostředí, která mohla být zapříčinována i zamlčováním přínosů určitých osob následujícím generacím.⁶

Zmíněná neznalost byla v období po roce 1948 umocněna dvěma přerывy. Ten první byl tragický, protože jej zapříčinil nástup totalitní brutality, která jednak likvidovala církevní instituce, jednak pomocí

⁴ Srov. např. PODLAHA, Antonín. *Dějiny a bibliografie české katolické literatury náboženské I*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1912; 2 – 1913; 3 – 1914; 4 – 1918; 5 – 1923; HRACHOVSKÝ, František Norbert. *Soupis rukopisů, knih a článků revuálních z dogmatiky*. Velehrad: Cyrilometodějský tiskový spolek, 1919; HRONEK, Josef. *Přehled katolické teologie české*. Praha: Kropáč a Kucharský, 1935, 67 s.; HRONEK, Josef. *Bohosloví: co a jak číst pro studium jeho jednotlivých oborů*. Praha: Vyšehrad, 1946, 124 s.; EKUMENICKÁ SEKCE PŘI HUSOVĚ FAKULTĚ. *Orientační přehled publikací z oboru teologie a náboženství vyšlých v církevních resp. Fakultních edicích za třicetiletí od r. 1949–1978 v jazyce českém a slovenském. Theologická Revue 1980*, roč. 51, s. 52–64; 93–96. Skutečným autorem tohoto přehledu je prof. J. B. Lášek, jehož jméno v tehdejší době u příspěvku z politických důvodů nemohlo figurovat. Při zkoumání oblasti české evangelické teologické tvorby je třeba sáhnout po bibliografickém přehledu: SMOLÍK, Josef. *Úvod do studia bohosloví 2. Bibliografie*. Praha: Kalich, 1988.

⁵ K tomuto konstatování jsem dospěl na základě analýzy dlouhé řádky děl českých katolických teologů z období 1800–1989. Srov. POSPÍŠIL, Ctirad V. *Různé podoby trinitární teologie a pneumatologie 1800–2010. Tvárnosti české katolické trinitární teologie a pneumatologie 1800–1989. Komentovaná bibliografie 1800–2010*, Brno – Olomouc: L. Marek pro CMTF UP v Olomouci, 2011, s. 492.

⁶ Jestliže v prvních vydáních díla JIRSÍK, Jan Valerian. *Populární dogmatika*. Praha: [s.n.], 1840, 1847 se v předmluvě výslovně hovoří o Vincenci Zahradníkovi, v pozdějších vydáních je toto jméno vypuštěno (1866 a dále). Důvod je nasnadě, protože Zahradník byl označován za bolzanovce, a tak bylo jeho jméno navzdory nemalým přínosům českému teologickému myšlení zkrátka a dobře nežádoucí. Srov. POSPÍŠIL, Ctirad V. *Různé podoby trinitární teologie*, s. 184–185.

školského systému a médií hrubě deformovala historické vědomí minimálně dvou generací národa, což nemohlo nepostihnout i duchovní osoby, které prošly zmíněnou (de)formací. Ten druhý byl veskrze pozitivní, protože nese jméno II. vatikánského koncilu a s tím spjaté obnovy teologického myšlení, spirituality a života církve. Zápas o přijetí koncilu v našem prostředí vedl jeho zastánce a průkopníky celkem pochopitelně k tomu, že jejich otevřený postoj čelem k přítomnosti a zejména k budoucnosti byl namnoze provázen také výrazným obrácením se zády k minulosti. Dlouhá léta mnozí žili v přesvědčení, že to předkoncilní z dějin české katolické teologie vlastně ani nestojí za pozornost.

Po roce 1989 bylo nepochybně zcela zásadní přivést českou teologii zpět do současného evropského kontextu. Počáteční nadšení bylo poměrně záhy vystřídáno kritičtějším postojem, protože zdaleka ne všechno, co přicházelo od našich kolegů z dřívějšího takzvaného „svobodného světa“, bylo opravdu kvalitní a vskutku přínosné. Na přelomu tisíciletí nejen v oblasti dogmatické teologie si začali někteří specialisté zřetelněji uvědomovat, že pravá obroda české katolické teologie nemůže čerpat výlučně ze zahraničních zdrojů. I v souvislosti s novou eklesiologií, která se snaží klást vyvážený důraz na polaritu univerzální – místní církev, se začala objevovat otázka identity a spolu s tím také vlastních specifik místní církve v Čechách a na Moravě. A právě do tohoto kontextu se začleňuje řadu let trvající úsilí kolegy Vojtěcha Novotného, který se zaměřuje zejména na co nejdůkladnější zmapování dějin české katolické teologie v druhé polovině 20. století.⁷ Tento boj s chronickou chorobou české katolické teologie, již bychom mohli definovat jako krátkou či téměř žádnou paměť, v důsledku čehož se nové generace českých teologů chovají tak, jako kdyby začínaly pořád znovu a jaksi na zelené louce, budí někdy dojem zápolení rytíře smutné postavy s větrnými mlýny, neboť staré předsudky v mnoha myslích přetrvávají a zájem teologické obce i odborné veřejnosti o tato často vysoce přínosná a fundovaná díla není na

⁷ Srov. např. NOVOTNÝ, Vojtěch. *Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny dvacátého století*. Praha: Karolinum, 2007; *Teologie ve stínu: Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny dvacátého století*. Praha: Karolinum, 2007; *Teologicky žije člověk: Josef Zvěřina v l. 1913–1967*, habilitační práce obhájená na KTF UK v Praze, 2008, 610 strojopisných stran; *Maximální křesťanství. Adolf Kajpr SJ a list Katolík*. Praha: Karolinum, 2012. Velmi přínosné jsou také webové stránky www.cdct.cz, které informují veřejnost o výsledcích práce „Centra dějin české teologie“, jehož zakladatelem je právě kolega V. Novotný.

té úrovni,⁸ jakou by si zmíněné počiny zaslouhovaly. Ona totiž chabá a nereflektovaná znalost vlastních dějin s sebou nese také nejasné vědomí ohledně vlastní identity, což je záležitost vždy vysoce aktuální.

2. Kritická prezentace první a druhé části monografie

Po tomto rámcovém úvodu a začlenění recenzované monografie do širšího kontextu nadchází moment přistoupit k prezentaci jejího obsahu a k jejímu hodnocení. V dané souvislosti předesílám, že minimálně v období od roku 1977 jsem byl jako člen české františkánské provincie také svědkem, povětšinou spíše nepřímým, některých událostí, o nichž kolega Novotný pojednává.

Představovaná monografie má celkem šest set jedenáct tiskových stran, což nesporně svědčí o autorově velké pracovitosti, nicméně je třeba si upřímně přiznat, že nejednoho potenciálního zájemce tak značný rozsah díla od jeho četby zřejmě odradí. Je jistě chvályhodné snažit se zachytit i podrobnosti, které mají v celkové mozaice nesporně své místo, zároveň ale zřejmě nejenom v mé mysli vyvstane otázka, zda by výběr toho podstatného a opomenutí toho spíše ornamentálního, co nemá tak zásadní vypovídací hodnotu, text poněkud neodlehčilo a neusnadnilo by tak čtenáři výrazným způsobem skutečný přístup k osobnosti a dílu Bonaventury Bouše.

V úvodu nás kolega Novotný seznamuje s motivy volby z určitého hlediska také ožehavého tématu, neboť postava Bonaventury Bouše vyvolávala – jak jsme na to poukázali již výše – v době svého života výrazně protichůdné reakce, s jejichž ozvěnami se můžeme střetnout ještě dnes, dále s aplikovanou metodou a předestírá před námi panorama jednotlivých partií zpracování svého badatelského počinu.⁹ Spis je logicky a přehledně uspořádán, jeho strukturální stránka i práce s prameným materiálem respektuje požadavky současné vědecké meto-

⁸ Uvedme například: ŽŮREK, Jiří. *Prolegomena k četbě Vladimíra Boublika a analýza stěžejních témat jeho myšlenkového odkazu*. Praha: Krystal OP, 2007; VEBER, Tomáš. *Teolog – polemik Antonín Lenz (1829–1901). Počátky teologické antropologie v českých zemích v 19. století*. České Budějovice: Jihočeská Univerzita, 2008; KRUMPOLC, Eduard. *Po stopách české fundamentální teologie 1800–2010*. Komentovaná bibliografie. Olomouc: Nakladatelství UP, 2011; POSPÍŠIL, Ctirad V. *Prolegomena ke studiu české christologie 19. století – knižní produkce a odborné studie v ČKD. Studia theologica* 2011, roč. 13, č. 44, s. 126–162; *Prolegomena ke studiu české christologie 1901–1910*, knižní produkce a příspěvky v ČKD. *Doplňky k přehledu tvorby v 19. století. Studia theologica* 2012, roč. 14, č. 47, s. 79–111.

⁹ Srov. NOVOTNÝ, Vojtěch. *Běda*, s. 5–14.

dologie, výklad pramenných textů vykazuje vysokou hermeneutickou úroveň. Vyzdvihnout je třeba čtivost předloženého elaborátu a formulační obratnost kolegy Novotného, takže asi nejenom pro mne bude platit, že setkání s takovýmto dílem je obohacující a také potěšující.

Po úvodu následuje velmi obsáhlá část věnovaná kritickému zpracování životního příběhu Bonaventury Bouše.¹⁰ Autor zde porovnává pramenný materiál z archivních dokumentů s výpověďmi pamětníků, přičemž celou řadu jejich tvrzení uvádí pomocí srovnávací metody na pravou míru. Zároveň vyvstává otázka zda všechny detaily uvedené v této části mají opravdu výpovědní hodnotu vzhledem k načrtnutí daného životního příběhu a také funkční význam vzhledem k vlastní interpretaci Boušova teologického myšlení. Dlužno ještě podotknout, že výpovědi Boušových spolubratří z provincie sv. Václava OFM v Čechách a na Moravě jsou sice důvěryhodné, nicméně je v nich zároveň patrná určitá stylizace nesená implicitní obavou o dobré jméno provincie a o dávání takzvaného dobrého příkladu. Così analogicky obdobného platí pro svědecké výpovědi duchovních obecně. S první částí úzce souvisí také exkurs, označený jako desátá kapitola první části, v němž reprezentant Katolické teologické fakulty UK v Praze podrobně mapuje a rozebírá kauzu Bonaventury Bouše z roku 1971, která byla spjata se vzrušenými, ba leckdy ostře odmítavými reakcemi na jeho článek z počátku téhož roku s názvem „Naděje katolictví v zemích českých.“¹¹

Druhá část představované monografie se již týká vlastních teologických myšlenkových struktur.¹² Kolega Novotný se zde pokouší zachytit a kriticky vyhodnotit myšlenkový odkaz zkoumané osobnosti, přičemž postupuje chronologicky a vymezuje období, v nichž převládalo určitá dominantní tematika nebo tematiky. Zvolený postup prezentace a analýzy ukazuje také jednotlivé vrstvy a vývojové etapy tohoto myšlení, které jsou zařazeny do historického i myšlenkového kontextu doby. I když v počáteční období (1945–1948) se zkoumaná osobnost věnovala podle všeho klasickým věroučným a spirituálním tématům, následně zcela evidentně převládla témata eklesiologická, liturgická v jistém ohledu christologická. Podle mého soudu však Bouše christologii traktoval převážně z funkcionálního hlediska, totiž jako předpoklad eklesiologie a liturgiky.

¹⁰ Srov. tamtéž, s. 25–223.

¹¹ Srov. tamtéž, s. 224–246.

¹² Srov. tamtéž, s. 249–428.

Určitě není na závadu, že kolega Novotný se v první kapitole druhé části neomezuje pouze na oficiálně vydané texty a ukazuje nám rovněž vnitřní život zkoumané osobnosti, protože přečetl a vyhodnotil také dochované osobní poznámky ze soukromých meditací a z příprav k liturgickým promluvám z daného období.¹³

Velmi zajímavé jsou bezesporu vazby mezi christologií a spiritua-
litou, které se v Boušově vývoji zcela evidentní projevují. V prvním období vidíme příklon ke kryptomonofysitismu, zatímco po roce 1967 se v souvislosti s jeho vnitřní proměnou a zráním projevuje výrazná inklinace k úplnosti Kristova lidství a k christologii převážně, ba až výlučně vzestupného typu, což by mohlo někdy zavánět kryptone-
storianismem. Kdo z nás ale dokáže ve svém prožívání a teologickém myšlení vždy přesně vybalancovat své stanovisko mezi gravitačními silami dvou právě zmíněných extrémů? Daná spirituální a christologická stanoviska pochopitelně souvisejí s odlišnými postoji k církevní instituci. Jistě není bez zajímavosti, že ostře kritické postoje vůči církevní instituci se u bratra Bonaventury v druhém období jeho života blíží právě k tomu, co bychom mohli definovat jako projev eklesiologického kryptonestorianismu.¹⁴

Stejně jako určitě nebyla statická Boušova christologie, tak totéž platí i o jeho eklesiologii, která se zřetelně nepochodá tomu, s čím se setkáváme v často apologeticky a více či méně sebeoslavně laděných systematických pojednáních o tajemství církve. Jsme konfrontováni s eklesiologií prožívanou a především protrpěnou, s eklesiologií hledající jádro křesťanského života, jež by se dalo důstojně prožívat na úrovni současné doby. Právě v tom také tkví vysoká provokativnost Boušových postojů a názorů, které v mnohém neztrácejí nic na své aktuálnosti a brizanci ani dnes. Zdá se, že zejména v současné společenské a politické situaci v naší zemi je Boušův myšlenkový a životní odkaz určitě hoden pozornosti, i když zřejmě nebudeme souhlasit s každým jeho akcentem a velmi pravděpodobně ani s jeho sklonem k poněkud pře-

¹³ Srov. tamtéž, s. 249–266.

¹⁴ „V tomto smyslu je nutno vyloučit určitý druh církevního ‚nestorianismu‘, podle něhož by mělo platit, že mezi božským a lidským prvkem by neexistovala žádná podstatná vazba. Na druhé straně je nutno vyloučit určitý druh církevního ‚monofysitismu‘, podle něhož by bylo v církvi vše ‚divinizováno‘, a proto bez omezení, nedostatků nebo omylů na rovině organizace, což jsou důsledky hříchů a lidské nevědomosti.“ MTK. Vybraná témata z eklesiologie. In POSPÍŠIL, Ctirad V. (ed.). *Dokumenty MTK věnované eklesiologii a svátostem do roku 1995 a dokument PBK Jednota a rozličenost v církvi*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, s. 133–186, čl. 6.1.

mrštěnému pesimismu, což bylo jistě dáno temnou situací v době tuhé normalizace a také předchozí trpkou zkušeností s víceletým vězněním v komunistických koncentračních táborech a v neposlední řadě také s životem v ustavičných obavách z nevyzpytatelných a nenadálých zá- kroků státní bezpečnosti proti politicky nepohodlným, mezi něž Bouše evidentně patřil, i když jako chartista příliš aktivní nebyl.

Tato disidentská nepohodlnost Boušovy osobnosti neměla pocho- pitelně pouze občanský rozměr, ale také a přednostně svůj rozměr vnitrocírkevní, protože právě tam mířil jeho primární osobní zájem. V jistém ohledu tak stojíme před paradigmatickou postavou prorocké- ho ražení, která nemůže nenarážet na organizační a instituční struk- tury všeho druhu. Ty jsou pro přežití křesťanské víry napříč věky sice bezesporu nevyhnutelné, nicméně zároveň také často ztrácejí skuteč- ného ducha, zbytnují a podléhají sebeglorifikačním trendům. V takové situaci je nepohodlný prorok někým, kdo přichází jakoby z budouc- nosti a promlouvá z hlediska utopického ideálu života ve víře. Máme-li spravedlivě hodnotit dané výpovědi a také se z Boušova zápasu a od- kazu poučit, nesmíme ztrácet ze zřetele skutečnost, že mezi proroc- kou a episkopální linií v životě církve, abychom použili terminologii raženou Johnem Henrym Newmanem,¹⁵ musí nevyhnutelně existovat napětí, které je v mnoha ohledech životodárné. Na pokoře a nesebe- střednosti aktérů tohoto „věčného“ příběhu, který prochází celými dě- jinami spásy, pak závisí to, aby se takto uvolňovaná energie obracela ku prospěchu církve, a nikoli k její destrukci. Zkrátka a dobře, jestliže pro proroka není snadné snášet to, co ho obklopuje, pak také pro ty, kdo stojí kolem proroka, není vůbec snadné žít s takovým člověkem. Kvalita zpracování právě nastíněné oboustranné výzvy je pak silovým polem, v němž se může projevovat tajemné působení Ducha sesíla- ného církvi Otcem a živoucím Pánem Ježíšem Kristem. Právě v tomto Duchu nechme nyní zaznít slovům kolegy Novotného, v nichž shrnuje Boušovu kritiku adresovanou církvi:

Nejčtenější výtky Bouše vyslovil k tomu, co považoval za hlavní nástroj antikristovského sebeuspokojení církve, jejího spočinutí v sobě samé a pro sebe samu: k „feudálnětotalitní struktuře církve“. Tou mínil učitel- ský úřad, zejména římskou kurii (v mírném odlišení od papeže Pav- la VI., který měl být jejím zajatcem). Měl zato, že „se církev ztotožňuje

¹⁵ Srov. NEWMAN, J. H. *The via media*. London: Pickering, 1877, s. 250–251.

s mocenským aparátem“, který touží „po světském vlivu, moci a majetku“ a užívá „prostředků, jakých užívá nějaká politická strana, když je u moci“. [...] Proto také obviňoval členy kurie (a potažmo hierarchy vůbec) z „juridismu a triumfalismu“, z toho, že s nadměrným sebevědomím užívají „duchovní moc“ ke „zneužívání slova Božího“, k „objektivizaci křesťanské zvěsti“ a „zákonictví“ [...] manipulují se svědomím a životy věřících.¹⁶

V jednom dochovaném rozhovoru s Boušem uvedená kritika dokonce vyznívá tak, že církev vlastně připomíná „stav etablovanosti a ireformability Izraele při prvním příchodu Páně.“¹⁷ Navzdory této hořké a leckdy trefné kritice ovšem Bouše církev rozhodně nezatracoval a vyznával se z lásky k ní.¹⁸ Tento na první pohled paradoxní postoj však není nelogickým vyústěním úsilí o přimknutí se ke Kristu a o jeho důsledné následování, což je bytostným znakem františkánské spirituality. Abych předešel nedorozumění, upozorňuji, že následování Krista se pochopitelně v různých podobách a intenzitách týká spirituality každého křesťana, nicméně v případě františkánské spirituality do hry vstupují určité specifické akcenty identifikace s Kristem a spoluprožívání jeho utrpení, s čímž souvisí také vnímání instituce dobové synagogy-církev Mistrovýma očima. Nevyznívá z Ježíšových slov v evangeliu, že jeho postoj vůči jeruzalémskému chrámu, zde provozovanému kultu a k celému uspořádání starozákonní „církev“ byl ostře kritický a bolestivě protřpěný? Toto prorocky a silně eschatologicky vyhraněné východisko vnímání a jednání ovšem rozhodně intencionálně nesměřuje k destrukci, nýbrž k tomu, že Kristus a jeho následovník určitou formou společně přinášejí svůj život v oběť právě za toto shromáždění Božího lidu, v němž se projevuje tolik lidskosti a nedokonalosti. To ale není všechno. Ačkoli Kristův postoj nevede k destrukci instituce, a to za cenu jeho osobního sebezmaření, přesto kritizovaná instituce nesmí zůstat netečná, protože její přezíravý a někdy také nevraživý postoj k prorokovi nakonec může vést k jejímu vlastnímu poškození, ba destrukci určitých struktur, jak se to v případě největšího z proroků v posledním důsledku projevilo ve vyvrácení jeruzalémského chrámu. V daném kontextu je třeba podtrhnout, že církev přetrvává do skonání světa určitě ve své univerzální formě, nikde se ale nezaručuje, že takto přetrvávají církve místní a národní.

¹⁶ Tamtéž, s. 332–333.

¹⁷ Tamtéž, s. 335.

¹⁸ Srov. tamtéž, s. 393.

3. K závěru druhé části monografie a přílohám

Kolega Novotný shrnuje dosažené výsledky své kritické analýzy myšlenkového odkazu Bonaventury Bouše v závěru druhé části,¹⁹ který se nabízí k četbě tomu, kdo pro nedostatek energie a času není s to, podotýkám, že ke své vlastní škodě, zvládnout prostudovat celou knihu. Velmi si považují jeho konstatování, že Bouše se sice profiloval na poli liturgiky, nicméně z logiky věcí vyplývá, že těžiště jeho myšlenkového zápasu leží zejména v oblasti eklesiologie. Nesmírně podnětná je formulace, podle níž u Bouše převládá ethos pravdivosti nad ethosem pravdy. K tomu si dovolím přičinit následující poznámku, která míří na ono vyrovnání se dogmatického teologa s kritickými výroky bratra Bonaventury.

Bouše jakožto muž liturgie byl člověkem autentického prožitku. Každý zralý dogmatik ví velmi dobře o úskalí dogmatické definice, která vzbuzuje dojem, jako kdyby bylo dosaženo cíle, jako kdybychom se s daným tajemstvím vyrovnali, zvládali ho. To je ovšem pouze velmi zavádivý klam. Po definici určité pravdy pak na základě toho, co bylo právě konstatováno, také ustupuje do pozadí její prožívání ze strany Božího lidu. V dějinách se to markantně projevuje například v případě definice trojičního dogmatu. Boušovi nejde o dekompozici dogmatických formulací pro dekompozici, nýbrž o to, aby se hloubka tajemství opětně prožívala co nejintenzivněji. To je podle mého domnění také základní hybný moment jeho teologických provokací. Jak se praví v Písmu: „Je čas kameny rozhazovat i čas kameny sbírat“ (Kaz 3,5). My všichni potřebujeme znovuprožívat hodnotu tajemství tím, že do procesu znovuoobjevování vložíme celý svůj život, a tak hlubinou mystéria poměříme intenzitou námahy, kterou do toho všeho sami investujeme. Jedině tak se před námi otvírá cesta k experimentálnímu zjištění, že staré dogmatické formulace nejsou doktrinářskou „zdechlinou,“ nýbrž že máme před sebou ukazatele na naší cestě k setkání s Bohem tváří v tvář. V tomto smyslu bych hodnotil Boušův výkon jako přínosný a podnětný. Jeho důraz na krok popření však předpokládá, a to bytostně, jako východisko krok tvrzení. Jedině poté nám může být dopřáno dospět k doxologickému prožitku kroku absolutní míry (*via eminentiae*).

¹⁹ Srov. tamtéž, s. 393–424.

Podnětné, alespoň pro mne, je určitě konstatování, že Bouše se v zásadě nezabývá tajemstvím Trojice. To má bezesporu historickou logiku, neboť protestantismus 19. a 20. století se k trojiční teologii až na výjimky stavěl spíše kriticky a rezervovaně, pokud ne výslovně odmítavě. Trojiční dogma přece bylo podle Harnacka zradou evangelia, výrazem církevního doktrinářství, výplodem helenizace křesťanství. K tomu je třeba připočítat stav katolické trinitologie v době, kdy Bouše studoval, i v době kdy sám tvořil, tedy stav značně neutěšený. To, že Bouše nevěnoval trojičnímu mystériu pozornost, tudíž není ani tolik jeho chyba, jako spíše výraz dobového stavu katolické teologie. Jen skuteční geniové dokáží výrazně překročit limity nastavené myšlenkovými paradigmaty svého okolí, a tak vytýčit cestu do skutečné budoucnosti.

Následuje třetí část, v níž autor shromáždil velmi cenný pramenný materiál. Čtenář zde má šanci nahlédnout do Boušova života a jeho očima také do oné neblahé a přece tak pozhnané doby komunistického pronásledování věřících zejména prostřednictvím jeho listů z internace i jeho dopisů různým osobnostem české katolické církve oněch dob. Velmi cenná je také zřejmě co do kompletnosti jen těžko překonatelná Boušova bibliografie. Na samém konci svazku pak čtenář může pohlédnout na několik fotografických snímků, které nám ukazují Bonaventuru Bouše od jeho chlapeckých let až do jeho pozdního věku.

4. Aktualita Boušova poselství opětně zpřítomněného v monografii V. Novotného

Po představení Novotného díla nadešel okamžik vyslovit se zejména k aktuálnosti poselství obsaženého v jeho monografii, protože slova hodnocení autorova výkonu z naší strany již zazněla výše. Je evidentní, že v tomto díle zaznívají ostře kakofonické tóny, které narušují onu eklesiální idylku, s níž se setkáváme například v křesťanských mediálních pořadech. Ona kritika mnohého v církvi, s níž se setkáváme u Bonaventury Bouše, pochopitelně není výlučně vnitrocírkevní záležitostí. „Kolemjdoucí“ totiž mnohé z toho nemohou nevidět, čímž rozhodně není řečeno, že pokřivenost srdce leckdy nevede také k pokřivenosti pohledu a soudu. Rozhodně ale neplatí, že všichni, kdo nás zvenku kritizují, jsou nepřátelé a pokřivenci. Takové hodnocení by bylo nepřesné a především by nečinilo zadosť pravdě.

Nejpříhodnější postoj v takovém případě určitě spočívá nikoli v obhajování jen obtížně obhajitelného, nýbrž v přiznání trpké pravdy

a v nastavení druhé tváře, jak nás k tomu koneckonců vybízí sám Mistr. Kdybychom se takto kolektivně chovali, kontrastovali bychom zvráceného ducha doby, který z pokrytectví učinil normu, protože důležité dnes není, co jsi, nýbrž jenom to, jak se jevíš navenek. Tomuhle ale církve rozhodně podlehnout nesmí, protože pak by se výrazně podobala právě těm, které v evangeliu náš Pán podrobuje té nejostřejší kritice. Zejména v tomto ohledu je prorocké slovo skutečnou službou církvi, která je svou vlastní povahou kající a která přece stojí na nepochopitelné lásce našeho Pána k hříšníkům, mezi něž patří každý z nás. Pokud se ale pokoušíme obhajovat leccos, co není tak docela v souladu s evangeliem, pak riskujeme nevěrohodnost spočívající v tom, že „kolemjdoucí“ na nás budou nahlížet jako na církevní ideology. Boušovské čištění tudíž není planým sebedraskstvím, nýbrž skutečně potřebnou službou, která nás chrání před mnoha zly, jimž bohužel tak často podléháme.

Kniha kolegy V. Novotného na paradigmatu nepohodlného českého křesťanského myslitele druhé poloviny 20. století dokladuje vnitřně často hluboce protřpený a nesmírně dramatický poměr mnoha služebníků oltáře k církevní instituci, který se oni sami ani neodvažují navenek nějak ventilovat zejména proto, aby se toho všeho nechopili lidé, kteří usilují o to, aby církvi hodili kolem krku smyčku a svrhli ji do prachu podobně, jako se to fakticky stalo se sochou Bohorodičky na Staroměstském náměstí po skončení první světové války. Vždyť koho by měly tyto záležitosti trýznit více, než člověka, jenž vsadil celý svůj život na kartu jménem křesťanství?

V samém závěru tohoto našeho pokusu vyrovnávat se s myšlenkovým odkazem nepohodlného bratra Bonaventury je naší povinností konstatovat, že v monografii kolegy Novotného se pochopitelně nachází mnohé, nač v tomto krátkém příspěvku nemohlo vybět místo. Pevně však doufám, že se mi podařilo vzbudit zájem o toto dílo, které si pozornost čtenářů nepochybně zaslouhuje.

ABSTRACT

CTIRAD V. POSPÍŠIL

**Balancing the Intellectual and Life Heritage
of Fr Bonaventura Bouše**

The author of this paper presents a critical study of an extensive book of Vojtěch Novotný, dedicated to the life and work of Bonaventura Bouše (1918–2002). This Franciscan priest played an important part in the life of the

Catholic Church in Czechoslovakia especially in the tough years of the Communist persecution. His intellectual heritage is so provoking that the author, apart from presenting and assessing the studied book, searches for the ways to cope with this intellectual legacy of B. Bouše

Key words

History of Czech Theology, Ecclesiology, Christology, Bonaventura Bouše